

Kanta-Hämeen ennakoidun rakennemuutoksen suunnitelma (varautumissuunnitelma) 2016

Hyväksytty 29.2.2016
Hämeen yhteistyöryhmä

SISÄLLYSLUETTELO

SISÄLLYSLUETTELO	1
1. JOHDANTO	2
2. KANTA-HÄMEEN ELINKEINORAKENTEEEN JA MUUTOSJOUSTAVUUDEN ANALYYSI JA ITSEARVIOINTI	3
2.1. Resilienssikäsitteen kuvaus ja määrittely alueellisessa kehittämisessä	3
2.2. Maakunnan viimeaikainen kehitys resilienssin kannalta keskeisten tilastojen perusteella	4
2.3. Kanta-Hämeen resilienssi tutkimusten perusteella.....	5
2.4. Kanta-Hämeen resilienssin tila	9
3. KANTA-HÄMEEN MUUTOSJOUSTAVUUDEN PARANTAMINEN JA SUUNNITELMA RISKEIHIN VARAUTUMISEKSI.....	11
3.1. Elinkeinojen ja yritystoiminnan uudistuminen	11
3.2. Kasvu ja kansainvälistyminen.....	12
3.3. Työllisyyttä ja yritystoimintaa edistävät kokeilut.....	13
3.4. Toimet äkillisen rakennemuutoksen tilanteessa	14
4. SUUNNITELMA AIKO-RAHOITUKSEN KÄYTÖSTÄ.....	15

1. JOHDANTO

Pääministeri Sipilän hallituksen toimintasuunnitelmassa strategisen hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi todetaan, että työllisyyden ja kilpailukyvyn vahvistamiseksi alueita kannustetaan rakennemuutoksen ennakkointiin.

Alueellisten innovaatioiden ja kokeilujen käynnistäminen, AIKO, on yksi kilpailukyvyn vahvistaminen elinkeinoelämän ja yrittäjyyden edellytyksiä parantamalla -kärkihankkeen toimenpide. Kärkihankkeen lähtökohtana on kaikkien voimavarojen hyödyntäminen koko Suomessa. Työllisyyden ja kilpailukyvyn vahvistamiseksi alueita kannustetaan rakennemuutoksen ennakkointiin ja tätä tavoitetta tukevan elinkeinopolitiikan aktivointiin. Alueita ohjataan myös omiin vahvuuksiin perustuvaan erikoistumiseen ja kokeiluihin. Samalla kytketään rakennemuutoksen ennakkointi osaksi aluekehityksen suunnitteluprosessia.

Työ- ja elinkeinoministeriö osoittaa AIKO -rahoitusta maakunnille ennakoidun rakennemuutoksen edistämiseksi ja sen erilaisiin toimiin. Maakunnat laativat ennakoidun rakennemuutoksen suunnitelman eli varautumissuunnitelman osaksi maakuntaohjelman toimeenpanosuunnitelmaa. Varautumissuunnitelma vähentää äkillisten rakennemuutostilanteiden kielteisiä vaikutuksia sekä edistää elinkeinorakenteen uudistumista ja nopeampaa aluetalouden elpymistä. Varautumissuunnitelma sisältää myös suunnitelman AIKO-rahoituksen käytöstä.

AIKO-rahoitus toteuttaa Kanta-Hämeen maakuntaohjelmaa sekä älykkään erikoistumisen strategiaa.

2. KANTA-HÄMEEN ELINKEINORAKENTEN JA MUUTOSJOUSTAVUUDEN ANALYYSI JA ITSEARVIOINTI

Maakunnan elinkeinorakenteen ja muutosjoustavuuden analyysi ja itsearviointi perustuvat alla lueteltuihin viimeaikaisiin aiheeseen liittyviin tutkimuksiin, selvityksiin ja tilastotarkasteluihin sekä maakunnan asiantuntijoiden näkemyksiin.

- Häme ohjelman seurantaraportti 2015
- Seutukuntien elinvoimaindeksi, Timo Aro & Rasmus Aro 2016 ([linkki](#))
- Suomen seutukuntien taloudellinen kilpailukyky ja resilienssi, Aku Karppinen & Saku Vähäsantanen 2015 ([linkki](#))
- Äkillisen rakennemuutoksen herkkyyssmittarit, Foredata Oy 2013 ([linkki](#))
- Asiantuntijaryhmä, jossa mukana Hämeen liiton lisäksi: Hämeen ELY-keskus, Hämeen yrittäjät, Riihimäen-Hyvinkään kauppakamari, Forssan seudun kehittämiskeskus, Hämeen ammattikorkeakoulu
- HämePro-työpaja: HämePro = Kanta-Hämeen aluekehittäjien verkosto, jossa on mukana johtajat maakunnan kunnista, elinkeinoyhtiöistä, kauppakamareista, oppilaitoksista, Luonnonvarakeskuksesta, MTK Hämeestä, Uudenmaan ja Hämeen ELY-keskuksista sekä Etelä-Suomen AVIsta

Lisäksi maakunnan resilienssin arvioinnissa on hyödynnetty työ- ja elinkeinoministeriössä kehitteillä olevaa resilienssityökalua.

2.1. Resilienssikäsitteen kuvaus ja määrittely alueellisessa kehittämisessä

Alueen muutosjoustavuus eli resilienssi perustuu alueen kykyyn varautua, palautua ja uudistua ulkoisesta aluetalouden shokista sekä kykyyn mobilisoida resurssit muutostilanteessa. Alueen resilienssin katsotaan muodostuvan neljästä eri osatekijästä:

- Alueen vastustuskyky
- Toipuminen
- Uudelleen suuntautuminen
- Uudistuminen

Alueen kykyyn sopeutua äkilliseen rakennemuutokseen vaikuttaa elinkeinorakenteen monipuolisuus. Mitä monipuolisempi on alueen elinkeinorakenne, sitä vastustuskykyisempi alue on erilaisille talouden vaihteluille, sekä nousuille että laskuille. Hajautuneen toimialarakenteen lisäksi on äkillisen rakennemuutoksen tilanteessa suuri merkitys sillä, kuinka riippuvaisia alueen toimialat ovat toisistaan. Mitä vähemmän toimialojen menestys on riippuvainen alueen toisista toimialoista, sitä tukevampi on alueen taloudellinen kivijalka. Myös alueen tuotantorakenteen vienti- tai kotimarkkinapainotteisuudella on luonnollisesti merki-

tyksensä siihen, miten suurina esimerkiksi vientikaupan vaihtelut heijastuvat alueelle.

Tutkimusten mukaan valmistuksen ja rakentamisen toimialat ovat herkempiä talouden sokeille ja äkilliselle rakennemuutokselle kuin yksityisten palvelualojen toimialat. Julkishallinnon työpaikat puolestaan tasapainottavat äkillisen rakennemuutoksen vaikutuksia, koska ne ovat yleensä vakaampia toimialoja kuin esimerkiksi yksityiset palvelualat tai teollisuus. Alueilla, joissa on paljon yksityistä sektoria vakaampia julkishallinnon työpaikkoja, pysyy julkisen sektorin avulla tietty kysynnän taso yllä myös muilla toimialoilla, erityisesti yksityisellä palvelusektorilla. Toisaalta julkishallinnon työpaikkojen suuri määrä voi myös hidastaa äkillisestä rakennemuutoksesta toipumista, pienentäen alueen dynaamisuutta sekä innovatiivisuutta. Resilienssiin vaikuttavia tekijöitä ovat myös alueen elinkeinorakenne, yritykset, yrittäjyys, aluetalous, demografia, saavutettavuus, koulutus, osaaminen sekä tutkimus-, kehitys- ja innovaatio toiminta.

2.2. Maakunnan viimeaikainen kehitys resilienssin kannalta keskeisten tilastojen perusteella

Kanta-Häme on kolmen vahvan, profiililtaan erilaisen seudun, Hämeenlinnan, Forssan ja Riihimäen seutujen muodostama maakunta. Toiminnallisesti ja rakenteellisesti Kanta-Häme on osa laajaa metropolialuetta. Alueen saavutettavuus on maakunnan kiistattomia vahvuuksia, joka mahdollistaa mm. yhtenäisen maakuntaa laajemman työssäkäyntialueen. Kanta-Hämeen maakunnan yleinen kehitys on moneen muuhun Suomen maakuntaan verrattuna ollut kohtuullisen hyvää. Talouden ja tuotannon rakennemuutos on voimakkaimmin koettanut Forssan seutua.

Työpaikkojen määrä on viiden viimeisen vuoden aikana vähentynyt Kanta-Hämeessä noin 2000. Voimakkainta vähennys on ollut Forssan seudulla. Elinkeinoittain vähennys on vuodesta 2008 lähtien kohdistunut lähes yksinomaan teollisuuteen ja alkutuotantoon. Maakunnan kolme suurinta toimialaa ovat teollisuus, terveys- ja sosiaalipalvelut sekä tukku- ja vähittäiskauppa. Niiden osuus työpaikoista on yli 45 %. Koko maassa samat toimialat ovat myös suurimmat työllistäjät. Kanta-Hämeessä teollisuuden osuus on kuitenkin lähes 4 % yksikköä suurempi kuin koko maassa.

Yritystoimipaikkojen määrä on kasvanut koko 2000-luvun ajan. Vaihtelu on ollut suurta, mutta keskiarvo vuodesta 2007 lähtien, 223 toimipaikan nettolisäys vuosittain, on varsin hyvä. Aloittaneiden yritysten määrä vuosittain on vaihdellut yli 600 ja yli 1100 välillä. Taantuma koetteli Kanta-Hämeen yrityksiä pahimmin vuonna 2009, jolloin yritysten liikevaihto pieneni lähes 15 % edellisvuoteen. Vuonna 2013 liikevaihto pieneni myös, noin 1,8 %, kun koko maassa yritysten liikevaihto kasvoi hiukan. Muina vuosina liikevaihdon kasvu on ollut 5-10 %. Maakunnan seutujen kesken vaihtelu on ollut huomattavan suurta.

Vuonna 2012 vientiyrityksiä Kanta-Hämeessä oli 338, joka oli maakuntavertailussa kymmenenneksi suurin määrä. Viennin arvolla, 1277 M€, mitattuna vastaava sijoitus oli kahdestoista.

Kanta-Hämeen työttömyysaste oli vuonna 2015 maakunnassa 1,5 % yksikköä alle valtakunnan keskiarvon. Forssan seudulla työttömyysprosentti oli sama

kuin koko maassa keskimäärin (13,4 %). Hämeenlinnan (11,8 %) ja Riihimäen (10,8 %) seuduilla päästiin luvuissa alle valtakunnan keskiarvon. Työttömyysaste on kasvanut nyt kolmena vuonna peräkkäin. Maakunnan työllisestä työvoimasta pendelöi maakunnan ulkopuolelle päivittäin vuonna 2012 yli 16 300 henkilöä, kun taas maakunnan ulkopuolelta Kanta-Hämeeseen matkusti töihin päivittäin 9 200 henkilöä. Suurin työssäkäyntiliikenne tapahtuu Suomen kasvukäytävällä.

Maakunnan väestökehitys on kahtena edellisenä vuonna kääntynyt negatiiviseksi. Maakunnan väkiluvun vähentyminen 668 henkilöllä vuonna 2015 on suurin väestötappio 25 vuoteen. Kanta-Hämeen seutujen väliset erot vetovoimassa ovat merkittäviä. Forssan seudun asukasluku on viimeisen kymmenen vuoden ajan pääasiassa laskenut ja Riihimäen sekä Hämeenlinnan seutujen puolestaan kasvanut.

Tutkinnon suorittaneiden osuus on Kanta-Hämeessä maan keskiarvoa. Keskiasteen tutkinnon suorittaneita on enemmän ja korkea-asteen tutkinnon suorittaneita vähemmän kuin maassa keskimäärin. Maakunnista, joissa ei ole omaa yliopistoa, akateemisen tutkinnon suorittaneiden osuus on korkein Kanta-Hämeessä. Tutkimus- ja kehittämistoimintaan kohdistuneet menot ovat viime vuosina maakunnassa olleet hyvin pienet, 70 - 90 M€, joka on vain reilu 1 % koko maan T&K-menoista. Julkinen sektori vastaa noin puolesta näistä menoista. Maakunnan ylivoimaisesti suurin T&K-toimija, Luonnonvarakeskus, sijaitsee Forssan seudulla, Jokioisilla.

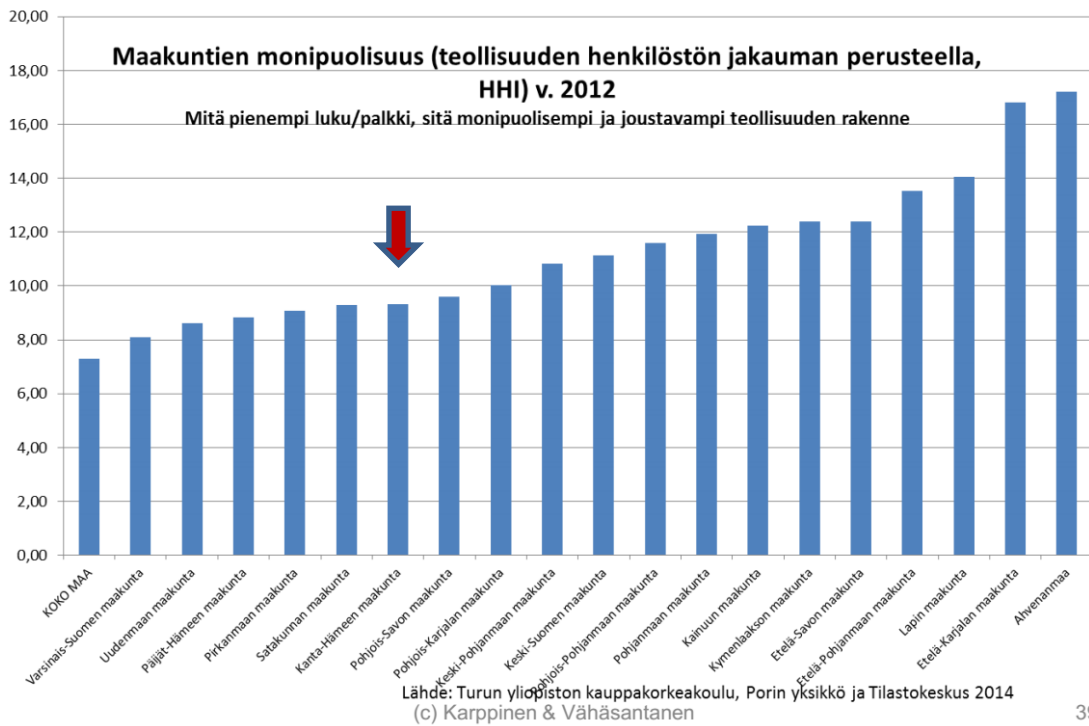
2.3. Kanta-Hämeen resilienssi tutkimusten perusteella

Timo ja Rasmus Aron helmikuussa 2016 tekemän selvityksen mukaan Suomen elinvoimaisimmat seudut keskittyvät pääasiassa Helsinki-Vaasa-kasvukäytävän varrelle ja Lounais-Suomeen. Selvityksessä on tarkasteltu Suomen 70 seutukunnan aluetalouteen, työllisyyteen, vetovoimaan, tulo- ja veropohjaan sekä osaamiseen liittyviä muuttujia viimeisimpien saatavilla olevien tilastojen perusteella. Kanta-Hämeen seutukunnat pärjäsivät vertailussa hyvin, seutukuntien elinvoimaindeksillä mitattuna Hämeenlinnan seutukunta oli maan 6. paras, Riihimäen seutukunta 15. ja Forssan seutukunta 36. Alla olevaan taulukkoon on koottu tiedot mihin viidennekseen (1.-5.) Kanta-Hämeen seutukunnat ovat vertailussa sijoittuneet 10 eri muuttujalla mitattuna.

Seutukunta	BKT €/as.	BTV-indeksi	Koulutustaso	Työllisyysaste %	Työttömyysaste %	Mediaanitulo	Taloudellinen huolto-suhde	Kunnallis- ja yhteisö-verot €/as.	Kokonaisnettomuutto	Tutkimus- ja tuotekehitysmenot €/as.
Hämeenlinna	2	2	1	2	2	1	2	1	1	2
Riihimäki	3	5	2	1	1	1	1	1	1	3
Forssa	3	5	3	2	3	3	3	3	3	1

Kuten vertailu osoittaa Hämeenlinnan seutu on tasaisen vahva ja monipuolinen, Riihimäen seutu pärjää erinomaisesti työllisyys- ja aluetalousmuuttujien osalta ja Forssan seutukunta on suurin piirtein maan keskitasoa kaikilla mittareilla. Eniten parannettavaa on Riihimäen ja Forssan seuduilla BTV-indeksin osalta. Se on laskennallinen tilastoluku, joka mittaa alueen kehitys- ja muutosvauhtia suhteessa koko maan kehitykseen.

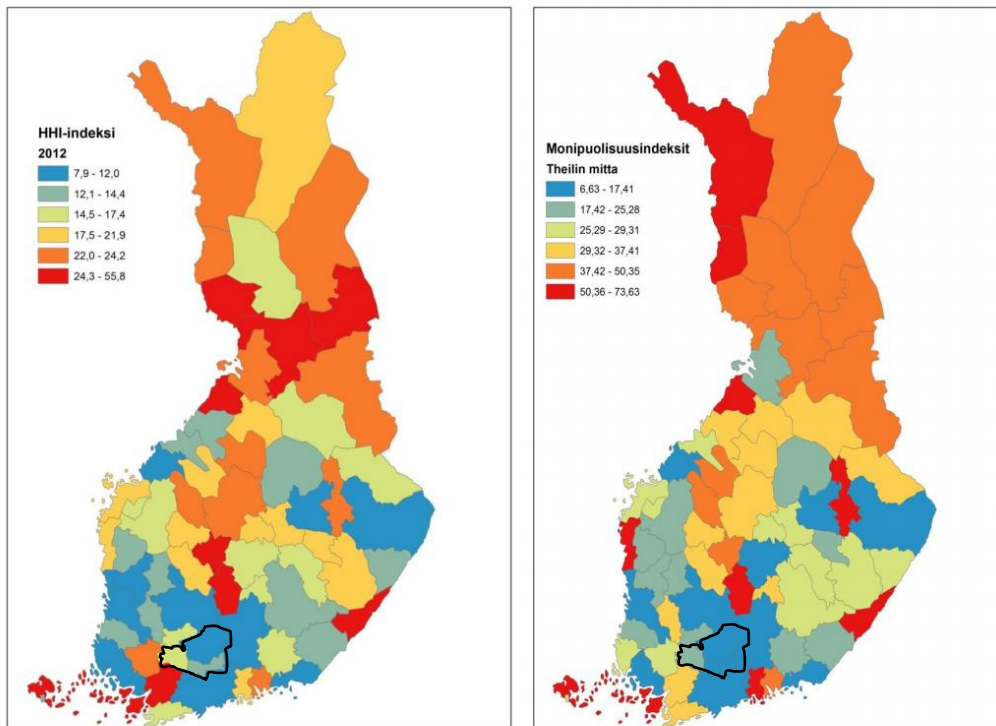
Turun yliopiston kauppakorkeakoulun Porin yksikön (Ari Karppinen & Saku Vähäsantanen 2015) tekemässä tutkimuksessa ”Suomen seutukuntien kilpailukyky ja resilienssi” on tutkittu seutukuntien resilienssiä. Tutkimuksessa alueiden monipuolisuutta on kuvattu HHI-indeksillä (kuvat 1 ja 2) ja Theilinin mitalla (kuva 2). Kanta-Hämeen maakunta asettuu maakuntien välisessä vertailussa monipuolisuudessaan noilla indekseillä mitattuna selvästi keskiarvon paremmalle puolelle (kuva 1). Kanta-Häme on myös maan keskiarvoa selvästi vähemmän riippuvainen ulkomaankaupasta, mikä sekin tuo tietynlaista vakautta alueen talouden vaihteluihin.

39

Kuva 1: Maakuntien monipuolisuus HHI-indeksin mukaan. Kanta-Häme on merkitty kuvaan nuolella.

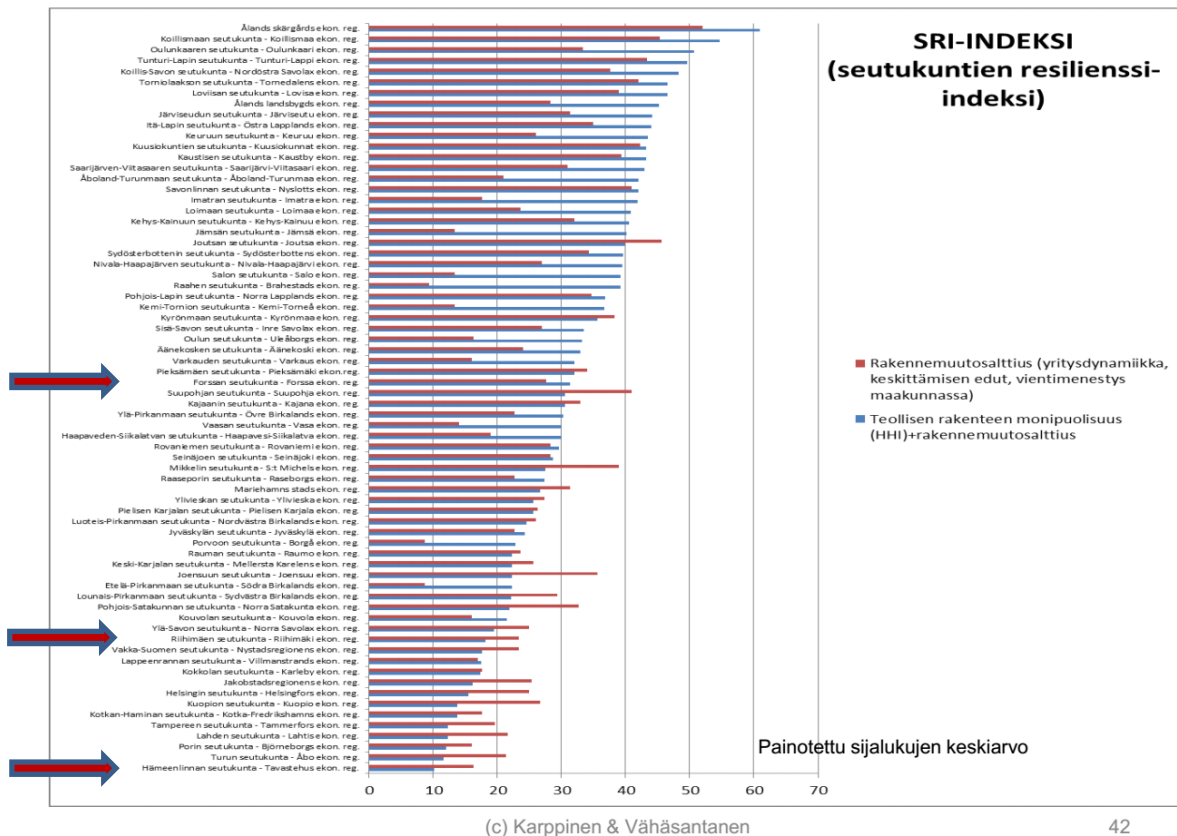
Maakunnan seutukuntien välillä on monipuolisuuden suhteen eroja. Hämeenlinnan seutukunta ja Riihimäen seutukunta ovat monipuolisuusvertailussa parhaimmissa kategorioissa, kun taas Forssan seutukunta pärjää hieman heikommin (kuva 2).

(c) Karppinen & Vähäsantanen

Kuva 2: Seutukuntien monipuolisuus HHI-indeksin ja Theilinin mitan mukaan. Mitä pienempi indeksi, sitä monipuolisempi seutukunta (Kanta-Hämeen maakunnan rajat on korostettu kartassa).

Seutukuntien resilienssi-indeksiin on yhdistetty rakennemuutosalttiutta ja teollisen rakenteen monipuolisuutta kuvaavia muuttujia ja tämä indeksi on Hämeenlinnan seudulla paras kaikista Suomen seutukunnista. Riihimäen seutukunta on 13. ja Forssan seutukunta 37. yhteensä Suomen 70 seutukunnan joukossa (kuva 3).

Kuva 3: Seutukuntien resilienssi-indeksi. Mitä pienempi palkki, sitä parempi resilienssi. Kanta-Hämeen seutukunnat on merkitty kuvaan nuolilla.

Maakuntien alueellista resilienssiä on tarkasteltu hieman eri näkökulmasta Foradata Oy:n 2013 valmistuneessa selvityksessä: ”Äkillisen rakennemuutoksen herkkyyssmittarit”. Tuon selvityksen tavoitteena oli tutkia ja arvioida maakuntien herkkyyttä ja varautumista suhteessa äkilliseen rakennemuutokseen. Selvityksessä kehitetyt alueelliset herkkyyssmittarit on tarkoituksella pidetty yksinkertaisina. Tämän selvityksen mukaan Kanta-Häme sijoittuu maakuntien välisessä vertailussa sijaluvulle 5. (kuva 4).

Maakunta	Elinkeino- rakenne		Työvoima		Yrityselämä		Innovatiivisuus		Resi- lienssi
	Toimiala- rakenne- mittari	Julkis- hallinnon työ- paikat	Koulu- tustaso	Työttö- myys	Yritys- koko	Aloitta- neet yri- tykset	T&K- henki- löstö	Patentti- hake- mukset	
Uusimaa	18	2	1	2	18	1	3	3	3
Varsinais-Suomi	5	4	4	6	11	3	4	8	2
Satakunta	2	9	15	8	16	12	13	13	13
Kanta-Häme	7	11	8	5	8	6	10	4	5
Pirkanmaa	4	5	2	7	17	2	2	5	1
Päijät-Häme	3	1	11	12	13	8	15	12	9
Kymenlaakso	16	13	13	16	10	5	18	15	17
Etelä-Karjala	8	7	11	13	9	9	7	6	7
Etelä-Savo	15	17	18	11	2	14	17	2	15
Pohjois-Savo	14	14	7	9	7	11	6	9	10
Pohjois-Karjala	12	16	9	18	6	18	9	11	16
Keski-Suomi	9	12	5	14	12	7	5	7	8
Etelä-Pohjanmaa	6	3	16	3	3	15	16	16	11
Pohjanmaa	1	6	6	1	15	16	8	1	4
Keski-Pohjanmaa	13	8	13	4	4	13	14	18	12
Pohjois-Pohjanmaa	10	10	3	10	14	4	1	10	6
Kainuu	17	18	17	17	1	17	12	14	18
Lappi	11	15	10	15	5	10	11	17	14

Kuva 4: Äkillisen rakennemuutoksen herkkyyssmittarien tulokset

2.4. Kanta-Hämeen resilienssin tila

Maakunnan monipuolinen elinkeinorakenne on muutosjoustavuuden kannalta selkeä vahvuus. Hämeenlinnan seutu on kolmesta seudusta elinkeinoraken-
teeltaan monipuolisin. Monipuolisuuden käänköpuoli on se, että selkeitä kär-
kialoja on haastavampi löytää. Forssassa puolestaan on koettu viime vuosi-
kymmenen loppupuolella äkillisen rakennemuutoksen tilanne, jolloin valintoja
uusien kärkialojen suhteen on jo tehty (esim. kiertotalous) ja sillä tiellä tulee
edelleen jatkaa.

Maakunnan elinkeinojen kotimarkkinaorientoituneisuus tasaa aluetalouden
jyrkkiä heilahteluja molempiin suuntiin. Lama iskee maakuntaan myöhemmin ja
vaimeampana ja vastaavasti nousu lamasta alkaa hitaammin ja loivempana.
Toisaalta heikkoudet kansainvälistymisasteessa kertovat myös terävien kärki-
osaamisalojen puutteesta.

Julkisen sektorin työpaikkojen suuri osuus maakunnassa tuo vakautta maa-
kunnan aluetalouteen. Tämä koskee erityisesti Hämeenlinnan seutua. Työ-
paikkoja on viime vuosina koko maakunnasta vähentynyt kohdistuen pääosin
alkutuotantoon ja teollisuuteen. Voimakkaimmin vähennykset ovat koetelleet
Forssan seutua. Tämän johdosta myös työttömyysprosentti seudulla on muita
maakunnan seutuja korkeampi.

Maakunnan väestön koulutustaso on maan keskitasoa vahvan maakunnallisen
ammattikorkeakoulun ja laadukkaan ammatillisen koulutuksen ansiosta. Tämä
luo hyvän ja riittävän osaamisohjan muutosjoustavuuden kehittämiseksi. Sen

sijaan selvästi muuta maata jäljessä maakunnassa ollaan tutkimus- ja kehittämistoiminnan panostuksissa.

Maakunnan sijainti osana Suomen kasvukäytävää lisää maakunnan resilienssiä. Maakuntaa laajempi työssäkäyntialue mahdollistuu pendelöinnin avulla erityisesti Hämeenlinnan ja Riihimäen seuduilla.

Resilienssin kannalta huolestuttava signaali on väestönkasvun kääntyminen negatiiviseksi parin viimeisen vuoden aikana. Toinen negatiivinen heikko signaali saattaa olla sekä Forssan että Riihimäen seutujen vaatimaton menestys seutukuntien välisessä BTV-indeksien vertailussa, jossa molemmat sijoittuivat seutukuntien heikoimpaan viidennekseen.

Alueen muutosjoustavuus eli resilienssi koostuu useista eri tekijöistä, eikä se ole helposti mitattavissa. Siihen liittyy paljon myös laadullisia mittareita, kuten alueen verkostojen toimivuus ja yhteistyön laatu verkostoissa. Kanta-Hämeen maakunnan muutosjoustavuus eli resilienssi on vähintäänkin maan keskiarvon tasolla tai jopa hiukan keskiarvoa parempi. Maakunnan seutukuntien välillä on eroja muutosjoustavuudessa, Hämeenlinnan seutu on resilienssi- ja elinvoimavertailuissa jopa maan kärkitasoa, Riihimäen seutu seutukuntien kärkikymmenikön tuntumassa ja Forssan seutu kansallista keskitasoa.

Mikäli resilienssiä tarkastellaan osatekijöittäin, havaitaan, että Kanta-Häme on selvästi vahvempi resistenssiin (=kyky minimoida ulkopuolisen häiriön vaikutukset aluetalouteen) kuin alueen uudistumiskykyyn liittyvissä tekijöissä. Kanta-Hämeen resilienssiä on tarkasteltu alla olevassa taulukossa osatekijöittäin.

Kanta-Hämeen maakunnan resilienssi osatekijöittäin tarkasteltuna	Vahvuutena resilienssin kannalta	Heikkoutena resilienssin kannalta
Resistenssiin liittyvät tekijät		
Monipuolinen elinkeinorakenne	Lisää resistenssiä ja vakauttaa aluetaloutta	Kärkialojen löytäminen haasteellista
Ulkomaankauppariippuvuus vähäistä	Lisää resistenssiä ja tasaa sekä loiventaa suhdanvaihteluja	Kansainvälistä kysyntää omaavat kärkialat puuttuvat
Julkisen sektorin työpaikkojen suuri osuus	Tasapainottaa ja vakauttaa aluetaloutta	Riskinä uudistumiskyvyn näkökulmasta dynaamisuuden puute
Hyvä saavutettavuus	Mahdollistaa maakuntaa laajemman työssäkäyntialueen	
Uudistumiskykyyn liittyvät tekijät		
Koulutus ja osaaminen, väestön koulutustaso maan keskitasolla	Vahva ammattikorkeakoulu ja toisen asteen koulutus	
Yksityisen sektorin vähäinen panostus tutkimus- ja kehitystoimintaan		Yritysten innovaatiotoiminta heikkoa
Demografiset tekijät	Positiivinen väestönkehitys pitkällä aikavälillä	Kahden viimeisen vuoden negatiivinen väestönkehitys ja muuttotappio

3. KANTA-HÄMEEN MUUTOSJOUSTAVUUDEN PARANTAMINEN JA SUUNNITELMA RISKEIHIN VARAUTUMISEKSI

Häme-ohjelma on Kanta-Hämeen maakunnan tulevaisuuden tekemisen strateginen ohjelma, joka sisältää sekä maakuntasuunnitelman että maakuntaohjelman. Häme-ohjelma on valmisteltu pääosin vuoden 2013 aikana erittäin laajalla ja osallistavalla prosessilla sekä tulevaisuusorientoituneella ja ennakoivalla otteella. Häme-ohjelmaan valikoituneet kehittämisen kärjet perustuvat maakunnan aitoihin vahvuuksiin ja ne sisältävät todellista kasvu- ja kehityspotentiaalia. Häme-ohjelman kärjet ja valinnat ovat:

- Kasvukäytävät ja saavutettavuus
- Monipuolinen asuminen ja hyvinvointi
- Biotalous ja luonnonvarojen kestävä käyttö
- Valmistavan teollisuuden mahdollisuudet
- Kansainvälistyminen ja vetovoima

Häme-ohjelman kärjet sisältävät maakunnan muutosjoustavuuden parantamiseen tähtäävän näkökulman. Valinnat sisältävät sekä maakunnan elinkeinorakenteen monipuolisuuden ylläpitämiseen (esim. valmistavan teollisuuden mahdollisuudet) että uusien liiketoimintamahdollisuuksien kehittämiseen (esim. biotalous ja luonnonvarojen kestävä käyttö) liittyviä teemoja. Häme-ohjelma luo siis erinomaisen pohjan maakunnan varautumissuunnitelmalle ja sen sisällölle. Vuosittain laadittava Häme-ohjelman toimeenpanosuunnitelma täsmentää maakuntaohjelman kehittämisen valintoja toimenpidetasolle ja tästä Kanta-Hämeen ennakoivan rakennemuutoksen suunnitelmasta (varautumissuunnitelma) tulee osa maakuntaohjelman toimeenpanosuunnitelmaa.

Häme-ohjelma sisältää myös maakunnan älykkään erikoistumisen strategian, joka tullaan päivittämään vuoden 2016 aikana. Osana älykkään erikoistumisen strategian päivitysprosessia syvennetään myös edellä kuvattua maakunnan muutosjoustavuuden analyysiä TEM:n kehittäjän resilienssi-työkalun avulla. Hämeen liitto on lupautunut pilotoimaan resilienssityökalua Kanta-Hämeessä ensimmäisten maakuntien joukossa.

3.1. Elinkeinojen ja yritystoiminnan uudistuminen

Maakunnan elinkeinorakenteen monipuolisuudesta tulee huolehtia jatkossa modernisoimalla ja uudistamalla perinteisiä aloja. Mahdollisuuksia ja osaamista ns. perinteisillä aloilla on esimerkiksi elintarvikealalla ja rakentamisessa. Vähintäänkin yhtä tärkeää on kuitenkin huolehtia myös siitä, että maakunnassa etsitään aktiivisesti ja kokeillaan uusia ja nousevia kasvualoja. Vahvuuksia tulee siis entisestään vahvistaa ja potentiaalisia uusia liiketoimintamahdollisuuksia kartoittaa ja auttaa eteenpäin. Palveluliiketoiminnan merkitys on kasvanut perinteisillä teollisuuden aloilla ja palvelualojen joukosta voi hyvin nousta myös kokonaan uusia kasvualoja aina globaalille tasolle saakka. Yritysten innovaatio-toiminnan kehittäminen on ratkaisevassa roolissa sekä perinteisillä aloilla että kasvualoilla.

Maakunnan resilienssin lisäämiseksi uusien ja nousevien kasvualojen eteen on tulevaisuudessa erityisesti panostettava. Erittäin tärkeässä roolissa osaamiseen ja yritysten tutkimus- ja kehittämistoimintaan liittyen on Hämeen ammatti- korkeakoulun toiminta ja läsnäolo kaikilla kolmella maakunnan seutukunnalla. HAMK on uudistanut TKI-toiminnan malliaan perustamalla tutkimusyksiköitä. Tavoitteena on lisätä alueen merkitystä kansallisessa TKI-toimijaverkostossa sekä kasvattaa TKI-panostuksia maakunnassa. Suomen kasvukäytävän mahdollisuuksia myös elinkeinotoiminnan kehittämisessä tulee jatkossa hyödyntää entistä enemmän.

Esimerkkejä konkreettisista toimista ja kehittämiskohteista:

- Vahvistetaan yritysten kykyä hyödyntää maakunnan tutkimus- ja kehittämistoimijoiden kanssa yhdessä T&K&I –rahoitusta ja siten generoida uusia innovaatioita ja kasvua maakuntaan (esim. uudenlaisen yhteistyömallin kehittäminen)
- Lisätään klusteri- ja arvoverkostopohjaista elinkeinojen kehittämistä erityisesti Suomen kasvukäytävällä, jossa pääpaino on toistaiseksi ollut liikenne- ja logistiikka-asioissa
- Kehitetään yritysjohton osaamista, liittyen esim. strategiseen oppimiseen ja innovointiin
- Autetaan yrityksiä kohtaamaan digitalisoitumisen haasteet ja mahdollisuudet
- Hyödynnetään erilaisia ideakilpailuja (isot yritykset, pienet yritykset, opiskelijat, kehittäjät) yritysten liiketoiminnan kehittämisessä ja uudistamisessa

3.2. Kasvu ja kansainvälistyminen

Yritysten kasvuun ja kansainvälistymiseen liittyen on tärkeää huolehtia maakunnan resursseista ja voimavaroista. Osaaminen ja verkostot, yhdessä tekeminen, oppiminen ja rohkeus ovat ensiarvoisen tärkeitä tekijöitä yritysten kasvun tukemisessa. Yritysten elinvoiman kannalta on tärkeää, että alue on veto-voimainen sekä yritysten että osaajien silmissä. Yksi tulevaisuuden keskeisistä tavoitteista vetovoimaan liittyen on maakunnan positiivinen väestönkehitys.

Kanta-Hämeen maakunnassa kehittämistoimintaan käytössä oleva rakennerrahasto-ohjelmien rahoitus on pudonnut viime ohjelmakaudesta erittäin merkittävästi. Kehittämisresursseja on haettava entistä aktiivisemmin kansainvälisistä rahoitusohjelmista, erityisesti Euroopan alueellisen yhteistyön (EAY) ohjelmista sekä Horisontti 2020 ohjelmasta. Kansainväliset yhteistyöhankkeet avaavat kasvun mahdollisuuksia myös yritysten kansainvälistymiselle sekä lisäävät kansainvälistymiseen tarvittavaa osaamista maakunnassa.

Esimerkkejä konkreettisista toimista ja kehittämiskohteista:

- Hyödynnetään maakunnan toimijoiden (esim. HAMK, Luke, kunnat) olemassa olevia kv-kumppanuuksia yritystoiminnan kehittämisessä ja kansainvälistymisessä molempiin suuntiin (esim. yritysklustereiden ja verkos-

tojen kokoaminen)

- Kartoitetaan aktiivisesti uusia nousevia markkina-alueita ja niillä tarvittavaa osaamista ja osaajia (esim. Iran)
- Autetaan kasvu- ja kansainvälistymishaluisia yrityksiä, joilta puuttuu resursseja ja osaamista uusien ideoiden muokkaamiseen liiketoiminnaksi tai kansainvälistymiseen (esim. uusi hallituksen jäsen kasvuhaluille yrityksille)
- Rohkaistaan yrityksiä kasvupoluille esim. rohkeusseteleiden avulla
- Laaditaan alueellinen vetovoimastrategia ja selvitetään maakunnan vetovoiman osa-alueet, vahvuudet ja hyödyntämättömät potentiaalit sekä kootaan toimijat ja voimavarat vetovoiman lisäämiseksi
- Valmistellaan kansainvälisiä tutkimus- ja kehittämishankkeita kansainväliin rahoitusohjelmiin fokuoituen maakunnan kärkiosaamisaloille, joissa on uskottavaa ja kansainvälisesti kiinnostavaa osaamista (esim. bio- ja kiertotalous)

3.3. Työllisyyttä ja yritystoimintaa edistävät kokeilut

Osaavan ja ammattitaitoisen työvoiman saatavuus on ensiarvoisen tärkeää. Vaikka työttömyysprosentti on tällä hetkellä nousussa, on joillakin aloilla uhkaamassa työvoimapula. Toisaalta jotkut alat, joissa olisi työtä tulevaisuudessa tarjolla, eivät välttämättä ole vetovoimaisia vaikkapa nuorten silmissä. Esimerkiksi elintarvikealaa vaivaa työvoimapula ja se on erilaisten barometrien mukaan niiden joukossa, jotka lähivuosien aikana edelleen työllistäisivät enemmän koulutettua työvoimaa kuin mitä on tarjolla. Osaamistarpeiden määrällinen ja laadullinen ennakointi sekä tarpeiden ja tarjonnan kohtaannon parantamiseen tähtäävät toimet ja kokeilut eri aloilla ovat keskeisessä roolissa työllisyyden parantamisessa.

Entistä enemmän tulisi hyödyntää myös opintojensa loppuvaiheissa olevia opiskelijoita, mukaan lukien ylempää amk-tutkintoa opiskelevat, osana maakunnan yritysten tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tällä tavoin hyöty on molemminpuolinen, kynnys yritysten kehittämistoiminnalle madaltuu ja valmistuvan opiskelijan työllistyminen maakunnan yrityksiin helpottuu.

Turvapaikanhakijoiden määrä lisääntyi räjähdysmäisesti koko Suomessa vuoden 2015 aikana. Maakunnan maahanmuuttajien osaamisen ja resurssien hyödyntäminen edesauttaa osaltaan maakunnan yritysten kansainvälistymistä ja tukee maahanmuuttajien työllistymistä ja kotoutumista. Selkeä tarve on luoda maakuntaan uudentyyppinen positiivisen kotouttamisen malli, jossa maahanmuuttajat nähdään kansainvälisinä osaamisresursseina ja heidän osaamistaan hyödynnetään alueen yrityksissä osaamisen lähteinä ja lisääjinä.

Esimerkkejä konkreettisista toimista ja kehittämiskohteista:

- Parannetaan osaavan työvoiman saatavuutta kokeilujen avulla sellaisilla aloilla, joissa on haasteita löytää riittävästi osaajia

- Hyödynnetään olemassa olevia kokeilualustoja (esim. Demola ja Tiimi Akatemia) ja opiskelijoiden osaamista kaikilla kolmella maakunnan seutukunnalla (HAMK:n kampukset ja tutkimusyksiköt) erityisesti yritysten tutkimus-, kehitys- ja innovaatio toiminnassa
- Luodaan maahanmuuttajien kansainvälinen resurssikeskus, tavoitteena toimijoiden välisenä yhteistyönä luoda palvelumalli, jonka avulla yhdistetään alueen osaava maahanmuuttajataustainen työvoima sekä kansainvälistä liiketoimintaa tekevät tai tavoittelevat yritykset
- Hyödynnetään lyhytaikaisia työllistämisseteleitä (erityisesti nuoret ja maahanmuuttajat) joilla lisätään työssäoppimista, kartutetaan työkokemusta ja helpotetaan työllistymistä
- Hyödynnetään senioreita ja heidän osaamistaan yritystoiminnan kehittämisessä (harmaat pantterit)

3.4. Toimet äkillisen rakennemuutoksen tilanteessa

Äkillisen rakennemuutoksen tilanne voi maakunnassa aiheutua yhden suuryrityksen tai useamman keskisuuren yrityksen taloudellisten vaikeuksien seurauksena. Usein yhden suuryrityksen aiheuttama rakennemuutostilanne on äkillisempi ja ehkä vaikeammin ennakoitavissa kuin useamman yrityksen vaikeuksien seurauksena aiheutunut. Myös muutokset julkisella sektorilla voivat aiheuttaa äkillisen rakennemuutoksen tilanteen, mikäli julkisen sektorin työpaikkoja on alueella runsaasti.

Riskit ovat hieman erityyppisiä Kanta-Hämeen eri seutukunnilla. Forssan seutukunta on monilla mittareilla mitattuna tällä hetkellä maakunnan heikoin kolmesta seutukunnasta ja siellä toipuminen on vielä meneillään edellisestä äkillisestä rakennemuutoksesta. Riihimäen ja Hämeenlinnan seutujen resilienssi on parempi johtuen mm. sijainnista Suomen kasvukäytävällä. Näiden kahden seudun suurimmat riskit äkillisen rakennemuutoksen suhteen liittyvät julkisen sektorin muutoksiin sekä yksittäisten suurempien yritysten mahdollisiin vaikeuksiin. Proaktiivisuus, edunvalvonta, ennakointi ja riskien tunnistaminen ovat niitä keinoja, joilla äkillisen rakennemuutoksen tilanteita pyritään maakunnassa välttämään.

Äkillisen rakennemuutoksen tilanteen kohdatessa kyseinen yrityksen/organisaation tai yritysten/organisaatioiden sijaintikunta kutsuu kokoon riittävän laaja-alaisen koordinaatioryhmän, jossa kaikki keskeiset osapuolet ovat edustettuina. Tämä ryhmä ottaa haltuunsa tilanteen seurannan ja suunnittelee tarvittavat tukitoimet sekä hoitaa niiden toimeenpanon koordinoimalla.

4. SUUNNITELMA AIKO-RAHOITUKSEN KÄYTÖSTÄ

AIKO-rahoituksella toteutettavat toimenpiteet ovat vain pieni osa maakunnan ennakoitujen rakennemuutosten toimien. Merkittävin osa maakunnan kehittämistoimintaa ja sen myötä myös ennakoitujen rakennemuutosten toimien rahoitetaan muilla rahoitusohjelmilla, kuten EAKR-ohjelmalla ja maaseutuohjelmalla sekä kansainvälisillä rahoitusohjelmilla. Kansainvälisistä rahoitusohjelmista tässä yhteydessä merkittävimminä mainittakoon Euroopan alueellisen yhteistyön ohjelmat ja Horisontti 2020.

AIKO-rahoitusta tullaan käyttämään edellisessä kappaleessa kuvattuihin toimiin, jotka tähtäävät Kanta-Hämeen maakunnan muutosjoustavuuden parantamiseen. Erotuksena muista rahoitusvälineistä rahoitettavista toimenpiteistä Kanta-Hämeen AIKO-rahoituksen profiili muodostuu seuraavista kriteereistä:

- nopeaa käynnistymistä edellyttävät toimenpiteet
- rohkeat, toimien tulosten suhteen riskejäkin sisältävät, kokeilut
- vipuvaikutus osoitettavissa
- ennakoitiedon hyödyntäminen
- tulokset hyödynnettävissä koko maakunnassa seutukuntien erityispiirteet huomioiden